

Kilencek

Emlékeim a kollégista Kilencekről

„Gondolataimban, mint egy mély folyóban lesüllyednek az emlékezés roncsai..”

Oláh János: Elérhetetlen föld

Eötvös-kollégiumi – egyetemi éveink számos szellemi élménye, diadalmas izgalma köt hajdani diáktársaim, az *Elérhetetlen föld* alkotógárdájához, a Kilencekhez. A Kollégium „a mi időnkben”, a hatvanas évek elejétől, lépésről-lépésre kezdte visszahódítani hajdani autonómiáját, s a szakkollégium indításával a minőségi képzés rehabilitálását is megcélozta.

Sajnos, soha nem vezettem Naplót, mint egykor Fodor András, akinek könyvéből megtudhatjuk például a nagyhírű Kollégium fölszámolásának igaz történetét, s abban Kardos (Pándi) Pál, és társai gyalázatos szerepét. Zömük – a diktatúra korifeusaként – még a mi diákkorunkban is uralta a kultúrát, gyötörte a „Szabadon szolgál a szellem” örököseit.

Az Eötvös Kollégium – s benne kortárs költőinknek egymással szolidáris küzdelme jó példa

arra, hogy a nemzettagadó Kádár-korszakban is volt élet, irodalom, voltak eszményeink, s az önkényuralommal szembeni ellenállásunk nem lebecsülendő mértékben befolyásolta a honi közéletet és közérzetet. Emlékeket idézek, hogy érzékeljék az „Elérhetetlen föld” világát:

Napló nélkül is, *időtlenül, elevenen él* bennem s még jó néhány kortársamban a *lelkesítő költői estek és a lázító versek emléke*. Mindaz, amit a Kilenceknek köszönhetek, köszönhetünk. Ezek a vers-emlék szilánkok akkoriban életünket, sorsunkat befolyásoló élmények hordozói voltak. Ősztönzők, amelyeket baráti évődés közben, szerelmi hódításaink során, a kollégiumi összejöveteleken, sőt a folyosói közös zuhanyozóban is föl-fölidéztünk.

Gondolják csak el, mennyivel könnyebb volt Kiss Bence *Hívogatójával*, vagy Mezey Kati *Fordított Kómtves Kelemenjével* megvallani vonzódásunkat, mint az ő verstámaszuk nélkül! Rózsa Bandi *Balatonszemese*, Utassy „Dzsó” *Illegális nászéjszakája* pedig a közelítő együttlét varázsát sugallta, míg Győri Laci *Különös világa* régi szerelmek emlékét idézte.

Népszerűségnek örvendtek az életérzésünket tükröző, vallomásos szegénylegény-versek, amelyek címeit, mindenkitől hármat – talán egy társ-kollégiumi estre készülődve – emlékeztetőül leírtam: Rózsa Endre: *Elsüllyedt csatatér; Honfoglalás; Vers ifjúságom értelméről*; Utassy József: *Monológ a pódiumon*; A Nagy Szavak körútján; Ember az őszben; Győri László: *Kiver a láz, földem eltemet; Történelem; Nyitány*; Mezey Katalin: *Nagycsütörtök, nagy-péntek; A hontalanság évszaka; Kifutópályák*; Molnár Imre: *Ifjúságom emlékműve; Hősök; Van-e jogunk?*; Kiss Benedek: *Szótlan vagyok; Dal; Cavatina*; Oláh János: *Elérhetetlen föld; Sziszifusz; Gramafon*; Konczek József: *Könyveim cementes zsákban; Mérsékelt égöv; Szieszta*; Kovács István: *Emlék; Évszakváltozások; Ágyúöntők földje*.

Akkoriban még *versmondó körünk* is volt (Görög Mari, Vincze Ildi, Albert Jozsó, Doba Laci, Gombocz Jani), akik nagy sikerrel szerepeltek nálunk és a kollégiumon kívüli rendezvényeken is. Előszeretettel szavalták a kilencek verseit is, ám én jobban szerettem, ha azokat maguktól a szerzőktől hallom. Főleg a kitűnő versmondó, Utassy Józsefét, akinek egy nevezetes szaválata március idusán minden ünneplő kollégistát lenyűgözött.

Március 15-re az Eötvös Kollégiumban mindig gondosan, jól megválasztott előadóval, színvonalas, méltó programmal készültünk. Ez a mi ünnepünk (a mindenkori ifjúságé) volt! Még inkább

azzá vált akkor, amikor kollégistatársunk új versével köszönthettük.

Emlékeimben úgy él, hogy Szabad György tanár úr veretes beszéde és a 48-as dalok után maga a költő, Utassy lépett a zsúfolt Nagytársalgó emelvényére. Vaskos hangján egyenesen a szívünkbe dörögte Petőfit idéző riadóját:

Zúg március

Én szemfedőlapod lerántom:
kelj föl és járj, Petőfi Sándor!

Zúg Március, záporos fény ver,
suhog a zászlós tűz a vérben.

Hüvelyét veszti, brong a kardlap:
úgy kelj föl, mint forradalmad!

Szedd össze csontjaid, barátom:
lopnak a bőség kosarából,

a jognak asztalánál lopnak,
népek nevében! S te halott vagy?

Holnap a szellem napvilágát
roppantják ránk a hétszer gyávák.

Talpra, Petőfi! Sírodat rázom:
szólj még egyszer a Szabadságról!”

Költeménye varázsos erővel ragadott magával mindnyájunkat. Hallatán újjáéledtünk. Zúgott a taps! Éreztük, hogy megszületett nemzedékünk márciusi szózata. A mi üzenetünk volt ez a – Kádár-korszakon villámként átható – vers, amellyel kollégista társunk, barátunk Utassy József ajándékozott meg mindnyájunkat. Az egész nemzetet! Az ütemes taps közepette elsőként ünnepi szónokunk, Szabad György professzor úr gratulált a költőnek...

Akadtak hétköznapibb, profánabb alkalmak is, amikor költőink, s lírájuk bearanyozta életünket. Frenetikus hatásúak voltak a kollégiumi bálók éjszakáin Hegedűs Laci előadásai, így például az, amikor Molnár Imre (filosz) meghökkentő *Borzong a vén tyúk* című versét recitálta:

Borzong a vén tyúk, hull a tolla.
Reszkető lábán alig állhat.
Hátán kakasunk. Lovagolja
gajdol szerelmet udvarának...

Egyszer szavalókórust rögtönöztünk, hogy minél hatásosabban adjuk elő Kiss Bence versét:

Jaj az a ház ott
jaj az a ház –
a fala vályog
teteje gyász:
odatalálhatsz,
odatalálsz...

– énekelve szavaltuk *Kettőző madrigálját*, mindenki örömeire.

Mezey Kati *Fordított Kőműves Kelemenjének* szerelemigéző soraival a Zángózászkor biztattuk a párkereső fiúkat, lányokat:

Bonthatom vágyaim hófehér falait,
űzhetem, hiába, építő hadait,
az ész most kicsi úr, kicsi úr nem segít,
falakba, falakba vagyok berakva itt...

Nagy keletjük volt – mert jól lehetett hasznosítani – a vizsgák izgalmai levezetésére, vagy szerelmi kudarc, pofára esés, bántások stb. esetén – az olyan fülbemászó rimes soroknak is, mint például Oláh Jani *Ostoba tréffájának*:

Testvéreim, proletárok
a világnak nekivágok.

Kóborlok, mint utcaseprő,
a kezemben kurta seprő.

Emlékszel még, az a púpos,
Olyat köpött, mint a lúdfos...

Vagy Konczek Jóska *Vállaimban tintás rózsza* című vesének:

Gyapjasát ki gyakran gyakja
dobban feszes friss ünőre

varázslatos erős hagyma
szagát szívja két tüdőre...

Betéve fújtuk őket, akárcsak Utassy Dzsó alábbi sorait a *Balaton-i képeslapokból*:

E zöld társadalomban
mindegy: Z elvtárs, X úr,
egyikben sincs gerinc, csak
hívány előgerinchúr...

Hidegrázásos vizsgákra indulva Kovács Pista *Robespierre*-jével búcsúztunk szobatársainktól:

A szomjas fémlap ismét magasba szökken,
Rajtam a sor – hát indulok.
Ellenem fordult eszmékben élek,
S három szaváért meghalok.

A hetykébbek meg imígyen szóltak:

Mit pulóver! Föl se veszem!
Van még egy-két egzámenem!

Mit a vizsga! Csak ez a vers
Találja meg akit keres!...”

(Győri László: *Vörösrézharang, somfabot, husáng*)

Az elgyávult izgulókat Kiss Bence *Békaszóló békalencséjével* ösztökéltük:

Békaszóló békalencse
kis szerencse nagy szerencse
békalencse átokhínár
magtalan kel lábatlan jár

Virága nincs gyökere nincs
virága van gyökere nincs
gyökere nincs gyökere van
kösd föl magad boldogtalan...

Számomra szívszorító volt kedves földim, Rózsa
Endre költeménye, az *Anyám és én*, amely fiatalon,
1967 őszén elhunyt édesanyámra emlékeztetett
(ma már halott költő-barátomra is):

Más kulcsait már rég eldobtam;
Kajtam ki sírból ujjadat?
Lepattog kezed nyoma rólam,
Por kápráz – viszi a huzat...
A könnyeimnek ki ás vermet?
Üres cellában menetelnék...

Abban az időben, amikor a tervezett antológia költőivel egy fedél alatt éltem az Eötvös Kollégiumban, barátságosan tanítgattuk – az ő verseikkel is – magyarra a külföldi diákokat. Szívesen fogadtuk, féllégáisan szállást is adtunk a környező országokból hozzánk látogató magyar költőknek, íróknak, diákoknak. Ünnepeztük a nálunk szereplő művészkollégistákat. Irodalmi speciálkollégiumunkat Kiss Ferenc tanár úr vezette, aki közénk hozta a magyar irodalom színe-javát. Könyvtárunkban Sánta Ferenc dolgozott. Az egyetemen pedig Czine Mihály előadásait és Koczkás Sándor szemináriumát látogattuk. Nem voltak ők puszipajtások, de értékörző-

ként – Nagy Lászlóval, Juhász Ferencsel, Váci Mihállyal együtt – mindjűnk támogatta az antológia megjelenését. Hiába. Nem tudták elérni, hogy a derekas válogató-szerkesztő munkával készült, nemzedékünket reprezentáló alkotócsoport munkája kellő időben megjelenjen. Három évi kálváriajárás, meg Darvas József pártfogása kellett hozzá!

Akkor aztán hirtelen, a kilencek antológiáját nemrég elutasító könyvkiadó, a Szépirodalmi számára is fontossá váltak a fiatal költők. Ők szerveztek antológiát számukra! No nem a kilenceknek, hanem tizenöt ifjú poétának, akik jeles költő-patronusok ajánlásával bocsáthatták a közönség elé – fejenként öt-hatszáz sornyi – vertermésüket. Ez a *Költők egymás közt* kötet a Kner Nyomda műves kiadásában, 440 oldalon, a Kilencek antológiájával majdnem egy időben jelent meg. Szép volt, nagy volt, elég jó is volt...

Mi százszor jobban kedveltük mégis a 180 oldalas, zsebünkben hordott, kéznél lévő kis *Elérhetetlen földet*, akkor is, amikor az – a gyakori használat miatt – már lapokra hullt szét!

A könyvespolcunkra került hivatalos antológia fülszövegének első mondata így szólt: „A kiadó azt reméli, hogy nemcsak a 'névjegyüket' helyezik el ezzel az antológiával a mai magyar líra kerekasztalára...” A Kilencek közül egyedül Kiss Bencének (s tán boszszantásul Rózsa Bandi költő-névronkonának, Rózsa Andrásnak) juttattak helyet a kötetben...

Ha lenne Naplóm, akkor felidézhetném, hogy kik, milyen indokkal és miképp gátolták annak idején a Kilencek nagyszerű antológiájának megjelenését, bátorító tehetségük, verseik közkinccsétételét. Túlélő tanújuk vagyok! Összevethetném az akkori és a mostani gáncsolóikat, köztük azokat, akik a 2007-es Frankfurter Könyvvásárra – a magyar értékek külföldi bemutatása program keretében készült *Hungarian VisitCard: Magyarország irodalmi névjegye* című CD ROM-ot – őket és értékeiket megtagadva – összeállították.

A Typotex Kiadónál megjelent nagyszabású vállalkozás harmadik darabja 77 magyar alkotó (66 kortárs, 11 klasszikus) művein keresztül, 22 nyelven mutatja be a magyar életet és irodalmunkat a világnak. Rendkívül egyoldalúan. Hiszen a szerkesztők kirekesztették az összeállításból a mai magyar irodalom olyan kiválóságait, mint például *Ágh István, Bella István, Buda Ferenc, Csurka István, Dobos László, Faludy György, Farkas Árpád, Fekete Gyula, Ferenczes István, Gál Sándor, Gion Nándor, Győri László, Gyurkovics Tibor, Jókai Anna, Juhász Ferenc, Kányádi Sándor, Kiss Benedek, Kodolányi Gyula, Koncsol László, Kovács István, Lackfi János, Lászlóffy Aladár, Lázár*

Ervin, Mezey Katalin, Nagy Gáspár, Nagy Zoltán Mihály, Oláh János, Péntek Imre, Rózsa Endre, Sánta Ferenc, Süttő András, Szabó Magda, Szilágyi István, Tornai József, Tózsér Árpád, Utassy József, Vasadi Péter, Vári Fábián László, Zalán Tibor. Nélkülük a legújabb kor irodalmi arcképcsarnoka olyan, mint a lakiteleki alapítótól és híveiktől megfosztott Magyar Demokrata Fórumé. *Hiteltelen!* Nézzék meg, kiket válogattak be helyettük! Főleg a posztmoderneket, s a népiek táborából Csoóri Sándort s (tán fricskaként) az Írószövetség elnökét, Kalász Mártont!

Látható, hogy a hivatalos „irodalmi névjegy” szerkesztőinek szempontjai és módszerei nem sokat változtak. Negyven éve a Kilenceket autonómia-harcukért szorították háttérbe. Most mint irodalmunk tartóoszlopait azért büntetik őket, mert *örtálló tagjai maradtak* a nemzeti ellenállás fél évszázada működő intézményének. A Magyar Írószövetség ugyanis – akárcsak 1958-ban – , 2006. október 23-án szót emelt a barbár önkény ellen, s nyilatkozata után ismét a támadások célkeresztjébe került.

Hasonló értékrendet követve – a Kilenceket kihagyva (*niemandolva!*) – állították össze *A magyar irodalom története I.–II.–III.* című kiadványt; s annak immár világhálón is terjesztett *Neospenót–Vilányspenót* honlapját. Szomorú, hogy e szűkkeblű irodalomtörténet szerkesztői és szerzői gárdájában néhány egykori kollégistatársunk is szerepel...

A hatvanas évek második fele a fennálló rendszerek, a gazdaság reformja, a politikai-hatalmi viszonyok megváltoztatása, megújítása jegyében zajlott Európa-szerte. A nyugat-európai diáklázadások letörése és a Prágai Tavasz eltiprása utáni ellenállás a szovjet-blokkban, az önkényuralom monolit szervezetein belüli frakció-harcok álarcában is folyt.

A megújulás, a lázadás erői főleg a „proteszt” művészetek s a civil mozgalmak sáncai mögé húzódtak. Csehországban az írók, a cseh új hullám filmeseinek maradéka, a lengyeleknél az egyház körül alakuló egyesületek, az amatőr színházak, Mrozek drámái, Wajdák filmjei mozgósítottak – amit felénk Kovács Pista közvetített. Utat kerestek, szervezkedtek a Vasfüggöny mögött másutt is. Így például a Szovjetunióban, ahol a hozzánk Hamletként ellátogató Vlagyimir Viszockij dalestjei, illetve Jevtusenko, Vinokurov és társaik KGB-figyelte versbemutatói vonzották a fiatal értelmiséget.

Ebben a reményvesztett, kiszolgáltatott környezetben adtak halvány életjelet idehaza az egyetemisták és fiatal művészek különböző csoportjai, a tiltás-tűrés határán rendezett színdarabokkal, mű-

vészeti kiállításokkal, koncertekkel, költői előadéstelekkel, klubdelutánokkal... Budapesten e közéleti-kulturális események jó része a Műegyetem és az ELTE vonzáskörében zajlott. Az 1968-as táncdalfesztiválon legnépszerűbb Illés-együttes Szörényiékkel, Bródyval, Koncz Zsuzsával, illetve az OMEGA a többi közönségfóditó zenekarral a BME Budavári Kollégiumába és a Vár-bazár fölötti Ifjúsági Parkba csalta hétvégeken a fiatalok tömegeit. Ezt a korszakot színesíti a rendszer és az egyház által is üldözött katolikus Bulányi atya Bokor-mozgalma, a Balázs Béla filmstúdiósok filmjei, meg a fiatal avantgárd művészek kiállításai, botrányt kavarázó performanszai is...

Nálunk a Bölcsészkaron az Egyetemi Színpad rendezvényei, az amatőr-filmek izgalmas filmsorozatai, az Eötvös Kollégium meg az Egyetemi Klub vitaestjei, a Kilencek – egyetem falain túlnyúló, testvér-kollégiumok rendezte – előadójai köré szerveződött nagyszámú, lelkes közönség, amit gyakran az ügynökök figyelme kísért...

A „szabadság kis köreinek” tágulása, a sokféle kulturális mozgolódás egyik fontos megnyilvánulása volt a „bölcsészkar események”-ként elhíresült kezdeményezés, amelynek során a magyar ifjúság egészét átfogó monolit szervezet, a KISZ demokratizálására, megújítására tettünk kísérletet...

A kari KISZ 1969. április 28-án kezdődő, 14 órán át tartó vezetőségválasztó küldöttgyűlésén a párt jelöltjével szemben engem – az ideológiailag elmarasztalt kollégium diákbizottsági titkárát – választottak a kar ifjúsági vezetőjének. Ezt sem a KISZ, sem a párt felsőbb vezetésének zöme nem akarta elfogadni. Május végén aztán Kádár János – első és utolsó – Eötvös kollégiumi és ELTE-látogatásán mégis szentesítette a küldöttgyűlés döntését.

A Szárszón rendezett (saját) nyári vezetőképző táborunkban megvitattott program alapján ősszel nekiláttunk a munkának. Alig kezdtünk a szervezet reformjához, hatalmi döntés állta utunkat! Nemcsak azért, mert rosszul időzítettük a diákönkormányzat új intézményét, a Kari Gyűlést (nem vettük figyelembe, hogy október 11-éhez közel van október 23-a)! Az egyetemi párthatározat következményeként fegyelmi eljárások sora indult ellenünk. Cenzúrázták népszerű Kari Híradónkat, leváltották a főszerkesztőt, Könczöl Csabát. November közepétől a kari KISZ-szervezet működését is felfüggesztették.

Ezután valami csoda történt: 1969 decemberében, többszöri kísérlet és háromévi halogatás után – az Írószövetség KISZ Szervezete kiadásában,

Nagy László előszavával és Angyal János szerkesztésében végre megjelent az *Elérhetetlen föld*, a **Kilencek antológiája**. Gettósított időszakunkban határtalan örömmel fogadtuk ezt a KIS(z) kiadványt! Erőt merítettünk belőle – az alkotó közösség makacs küzdelméből, a könyv megjelenésével elért győzelmükből, az igazság és a szabadság ígézetében fogant, lázadva lázító verseiből – a gyötretések túléléséhez.

A letaglózott, szervezeti működésében korlátozott Kari Bizottságban úgy döntöttünk, hogy saját szervezésben, illetve közreműködésünkkel lélek-erősítő *Elérhetetlen föld*-estet rendezünk az Egyetemi Színpadon. Híreltük mindenütt, készültünk rá, majd Berek Kati, Vándorffy László, a diák-versmondók, s főleg a Kilencek, illetve a Halmos–Sebő

páros népzenei közreműködésével, Bíró Mari szerkesztői munkája nyomán kétórás kitűnő, feledhetetlen műsort kaptunk – kapott közönségünk, illetve közösségünk.

A zsúfolásig megtelt színházteremben hosszan dörgött a taps. Nagy siker volt! Ünnepeztünk!

Ünnepeztünk most is, hiszen kies hazánkban nincs annál nagyobb csoda, hogy akik negyven éve „fölröpültek rajban”, képesek voltak – saját tehetségüket gyümölcsöztetve, egymásra ügyelve – úgy szárnyalni, hogy csapatuk épségben maradjon, ha zaérjen, ahogy – a példabeszéd szerint –, a V betű formában repülő darvak teszik.

Isten éltesse a negyven éves Elérhetetlen föld antológia alkotóit, a Kilencek költő-csapatát!

Bakos István